

Giáo sư Đặng Thanh Lê MỘT NHÀ KHOA HỌC BẢN LĨNH

■ Huy Huyền, Phan Thị Quỳnh An*

Giáo sư Đặng Thanh Lê (1932-2016)

Giáo sư Đặng Thanh Lê là con gái thứ ba của cố giáo sư Đặng Thai Mai, sinh ngày 08/04/1932 tại làng Lương Điền, nay là xã Thanh Xuân, huyện Thanh Chương, tỉnh Nghệ An. Bà gia nhập Đảng Cộng sản Việt Nam từ năm 1948. Năm 1953, bà tốt nghiệp trường Sư phạm cao cấp Liên khu IV, sau đó là giáo viên trung học ở Bắc Ninh. Từ năm 1959, bà trở thành giảng viên, rồi chủ nhiệm Bộ môn Văn học dân gian và trung đại Việt Nam, thuộc khoa

Ngữ văn, trường Đại học Sư phạm Hà Nội, được phong hàm Giáo sư năm 1991. Từ năm 1997, bà làm Giám đốc Trung tâm Việt Nam học - Trường Đại học Sư phạm Hà Nội. Bà là tác giả của rất nhiều công trình nghiên cứu văn học nổi tiếng như: *Truyện Kiều: Giới thiệu và chú thích văn bản* (Nxb Giáo dục, H. 1966); *Truyện Kiều và thể loại truyện Nôm* (Chuyên luận nghiên cứu, Nxb Khoa học Xã hội, H. 1979); *Các vấn đề của khoa học Văn học* (Nxb Khoa học Xã hội, H. 1990); *Mấy vấn đề văn hóa và phát triển ở Việt Nam hiện nay* (Nxb Khoa học Xã hội, H. 1993); *Văn hóa trong phát triển và toàn cầu hóa* (Trung tâm Khoa học Xã hội và Nhân văn, H. 1996); *Giảng văn truyện Kiều* (Nxb Giáo dục, H. 1997; Tái bản, 1999). Ngoài ra, còn bộ giáo trình *Lịch sử Văn học Việt Nam* do Đặng Thanh Lê chủ biên (Nxb Giáo dục, H. 1990; Tái bản 1999) và 13 tác phẩm khác mà bà là đồng tác giả; 20 bài báo khoa học công bố trên các tờ báo, tạp chí chuyên ngành, trong đó có một số bài nổi bật như *Tái hồi Kim Trọng, ước mơ và bi kịch* (Tạp chí Văn học, số 5, 1971); *Từ một kiệt tác văn học, suy nghĩ về mối quan hệ giữa văn học dân gian và văn học viết* (Tạp chí Văn học, số 1, 1982...)⁽¹⁾.

Tác phẩm *Truyện Kiều và thể loại truyện Nôm* là công trình khoa học xuất sắc của bà, nghiên cứu Truyện Kiều với tư cách là một tác phẩm tiêu biểu trong chặng đường phát triển của thể loại truyện thơ Nôm, giải thích những nền tảng chủng loại của thành tựu ấy trong mối quan hệ giữa nhà văn và đội ngũ, giữa tác phẩm và thể loại, đề xuất được những kiến giải mới mẻ về thể loại truyện, một lĩnh vực bấy giờ hầu như chưa được chú ý mấy. Ngay khi vừa mới ra

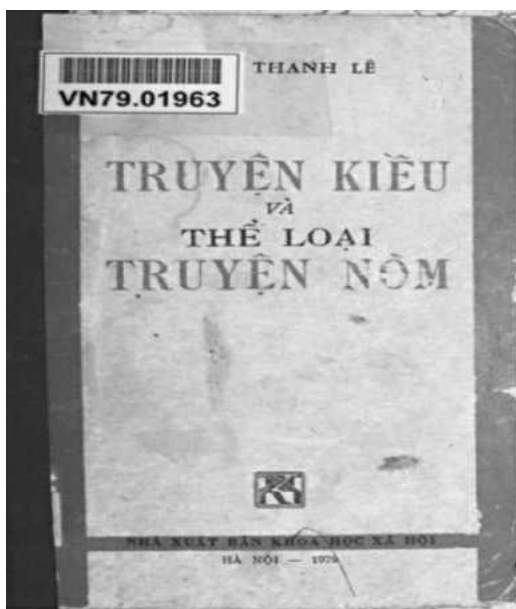
mắt bạn đọc, nó đã được các Giáo sư danh tiếng như Nguyễn Khánh Toàn (1905-1993), Đinh Gia Khánh (1924-2003), PGS Trương Chính (1916-2004) đánh giá cao. Nó đã có chỗ đứng vững vàng bên cạnh các tác phẩm chuyên khảo khác về Truyện Kiều ra đời trước và sau đó như: *Nguyễn Du và Truyện Kiều* của Nguyễn Bách Khoa (1941); *Khảo luận về Kim Vân Kiều* của Đào Duy Anh (1943); *Quyền sống con người trong Truyện Kiều của Nguyễn Du* của Hoài Thanh (1949); *Truyện Kiều và thời đại Nguyễn Du* của Trương Tửu (1956); *Truyện Kiều và chủ nghĩa hiện thực thời đại Nguyễn Du* của Lê Đình Kỵ (1970); *Tìm hiểu phong cách Nguyễn Du trong Truyện Kiều* của Phan Ngọc (hoàn thành năm 1965 nhưng mãi đến 20 năm sau - 1985 mới có dịp ra mắt bạn đọc); *Thi pháp Truyện Kiều* của Trần Đình Sử (2002)...

GS. TS Trần Đình Sử rất quý trọng bà. Theo ông, “GS Đặng Thanh Lê là một nhà giáo có trình độ chuyên môn cao, có quá trình nghiên cứu, tích lũy lâu ngày. Chị có học lớp Hán Nôm, nhưng tôi thường thấy chị trích dẫn các công trình tiếng Pháp. Chị thường nói đến Timofeev, Jakobson, Craysac, Vandermesh. Tri thức

chắc chắn, vững vàng. Sinh viên được học GS là một điều may mắn”⁽²⁾. Đặng Thanh Lê không chỉ là một trí thức sắc sảo, nhạy bén, có chủ kiến rõ ràng trong nghiên cứu, phê bình văn học mà còn đầy bản lĩnh trong công tác quản lý và hoạt động xã hội. Ngay từ thời còn đi học (lớp Đại học dự bị rồi Sư phạm cao cấp Liên khu IV đầu những năm 50 hay lớp Đại học Hán học giữa những năm 60 thế kỷ trước, khi đã là giảng viên Đại học), Đặng Thanh Lê đã bộc lộ tấm lòng nhân hậu, luôn quan tâm, giúp đỡ bạn bè và năng lực tập hợp mọi người trong một tổ chức. Gần 60 năm làm công tác giáo dục, trải qua nhiều cương vị khác nhau: Giáo sư chuyên gia về *Truyện Kiều*, Chủ nhiệm bộ môn Văn học trung đại, Giám đốc Trung tâm Nghiên cứu và đào tạo phụ nữ, Đại biểu Hội đồng Nhân dân thành phố Hà Nội, đặc biệt là Giám đốc Trung tâm Nghiên cứu đào tạo và tư vấn Việt Nam học cho người nước ngoài (thuộc trường Đại học Sư phạm Hà Nội) trong 20 năm cuối đời, Đặng Thanh Lê đã hoàn thành xuất sắc nhiệm vụ của mình, thể hiện đầy đủ năng lực toàn diện của bà về tầm nhìn văn hóa, độ nhạy cảm chính trị và khả năng tập hợp điều hành đội ngũ trí thức.

Nhà văn Bảo Ninh, tác giả tiểu thuyết *Nỗi buồn chiến tranh* (Giải thưởng Văn học châu Á (Asian Literature Award) kể: “Năm 2007, sau khi dự một hội nghị văn học tại Seoul, GS Đặng Thanh Lê cùng một số nhà văn, nhà báo, trong đó có tôi, đi thăm thành phố Pohang ở miền trung Hàn Quốc. Pohang là thủ phủ của Tập đoàn Posco, ngôi sao sáng của nền kinh tế Hàn, nên ngoài các danh lam và cơ sở văn hóa trong vùng, người ta còn mời chúng tôi tới thăm các công xưởng và trụ sở của ngôi sao ấy. Vào nhìn một nơi đúc thép, dù rằng nó tốt bậc đồ sộ, tôi vẫn sẽ chẳng có ấn tượng gì đáng kể về chuyên tham quan ấy nếu như không có bài phát biểu ngẫu hứng... rất hay của GS Đặng Thanh Lê...”

Hôm đó tại nhà bảo tàng Posco, ông giám đốc truyền thông đã tỉ mỉ giới thiệu với chúng tôi lịch sử hình thành, quá trình phát triển và những thành tựu của tập đoàn thép lớn hạng nhất Á châu này. Với sự quan tâm vừa phải, tôi tưởng mình sẽ chỉ nghe để đại khái biết vậy, nhưng, đã lập tức tôi thấy “đội”, bởi ngay từ đầu đã nghe thấy cái tên Park Chung Hee quá sức quen thuộc thuở xưa; và rồi trong suốt bài giới thiệu của ông giám đốc, ba cái từ đó - Park Chung Hee - luôn được nêu lên với giọng kính cẩn. Đi kèm bài giới thiệu, hình Park Chung Hee cũng liên tiếp hiện ra trên màn hình

lớn của bảo tàng. Tuy nhiên, khó chịu thì khó chịu, chúng tôi là khách, còn các ông Posco là chủ nhà, họ hàm ơn ngài tổng thống của họ là việc của họ. Và GS Đặng Thanh Lê cũng sẽ chẳng có ý kiến gì nếu như ông giám đốc, khi nói về nguồn kinh phí to lớn mà Park Chung Hee đã ưu ái dành cho Posco vào những năm 1967, 1968, không bảo rằng “trong nguồn tiền hàng trăm triệu USD quý giá đó có sự hy sinh của các chiến binh Hàn Quốc đã sang Đông Nam Á chiến đấu vì nền hòa bình thế giới”... Cái gọi là vì hòa bình thế giới ấy, không phải là lời gì quá bất thường ở Hàn Quốc hồi đó, thậm chí còn được Bộ Ái quốc và Cựu chiến binh của Tổng thống Lee Myung-bak đưa vào dự luật trình quốc hội, và bản thân ông giám đốc cũng chỉ là nói theo bài bản viết sẵn, nhưng ông ta nói đâu thì nói, không được phép nói vậy với người Việt Nam.

GS Đặng Thanh Lê không là trưởng đoàn và cũng không định phát biểu, song bà thấy buộc phải phát biểu. Sau những lời mào đầu xã giao cần thiết, bà nói ngay tới cái sự “vì hòa bình thế giới” ấy. Tôi rất nhớ, bà nói: trong những năm chiến tranh, các ông chủ Nhà Trắng và Lầu Năm Góc từng tung ra nhiều lời phát biểu cực kỳ vô nhân tính, mà đặc biệt ghê sợ là câu “thay đổi màu da xác chết”, Tổng thống Nixon dùng để diễn tả cho “dễ hiểu” chiến lược Việt Nam hóa chiến tranh; câu nói ấy trước tiên cho thấy bản chất dã man của chiến lược hiểm ác dùng người Việt giết người Việt, đồng thời cũng cho thấy sự tệ mạt của những kẻ sẵn sàng thí mạng những đồng bào da vàng của họ để phụng sự chiến lược ấy của Mỹ. Những kẻ đó tất nhiên là chính quyền Sài Gòn, và nữa, không thể nào nói khác được, là chính quyền Nam Hàn thời kỳ đấy. Cùng với xiết bao tội ác đối với dân lành Việt Nam - Việt Nam chứ chẳng chung chung Đông Nam Á nào hết - chính quyền Nam Hàn thời kỳ đấy rõ ràng là đã tàn nhẫn bán mạng thanh niên Hàn Quốc cho Mỹ để thu đôla. Đi giết thuê cho Mỹ sao lại dám bảo là vì hòa bình thế giới?...

...Khép lại quá khứ không hề có nghĩa là né tránh nó, càng không có nghĩa là trốn chạy và đầu hàng nó. Khi giáo sư đang phát biểu, trong đoàn có sự xì xào, lo bà nói vậy làm mất lòng chủ nhà. Nhưng, trái lại, nghe xong lời dịch những ý kiến của giáo sư, đồng đảo cử tọa người Hàn đã nhiệt liệt vỗ tay. Bản thân ông giám đốc, sau một lúc bối rối đã

trấn tĩnh, nói rằng ông lỗi lời, và cúi xuống trước giáo sư, ông nói: Xin lỗi Việt Nam...”⁽³⁾.

Cố GS.NGND Phan Trọng Luận (1927-2013) người bạn đồng hương, đồng nghiệp gần gũi với GS Đặng Thanh Lê lại có những dòng trân trọng viết về bà: “...Cùng ở khoa Văn hơn mấy chục năm, mỗi người một chuyên ngành song vẫn gần gũi trong sinh hoạt thường kỳ ở Khoa, ở Đảng bộ, nhất là qua những cuộc trò chuyện bạn bè vốn hiểu biết và quý trọng nhau. Đặng Thanh Lê là giảng viên nữ lâu năm của trường, của khoa đã sớm xây dựng được một vị thế đáng nể trọng về nhân cách và chuyên môn. Nhiều bạn sau này hay nói vui một cách kính trọng là “quốc mẫu”. Lãnh đạo Khoa và Trường hay tham khảo ý kiến của chị. Vì chị luôn quan tâm đến phong trào chung, là người có thâm niên cao, đáng tin cậy. Chị luôn có chính kiến riêng, vừa khách quan vô tư, không tư lợi...”⁽⁴⁾.

GS. NGUYỄN Đặng Thanh Lê qua đời lúc 11 giờ 12 phút ngày 28/4/2016 (ngày 22 tháng ba năm Bính Thân), hưởng thọ 86 tuổi. Bà đã được Nhà nước trao tặng Huân chương Kháng chiến chống Mỹ hạng nhất, Huân chương Lao động hạng nhất, Huy chương Vì sự nghiệp giáo dục. Bà thật sự xứng đáng với truyền thống gia đình, với lòng quý mến của bao thế hệ học trò, đồng nghiệp và đáng vinh danh là một người con ưu tú của quê hương, một phụ nữ trí thức tiêu biểu của cả nước./.

Chú thích:

(*) Giáo viên Ngữ văn Trường Phổ thông Trung học Thanh Chương I.

⁽¹⁾ Bản tin Đại học Sư phạm Hà Nội, Khoa Ngữ văn Vinh biệt GS. NGUYỄN Đặng Thanh Lê <http://nguvan.hnue.edu.vn/Tintuc/Tinnong/tabid/90/Category/1/News/92/Default.aspx>.

⁽²⁾ Trần Đình Sử, *Mấy kỉ niệm với Chị Đặng Thanh Lê và anh Nguyễn Văn Hoàn*, <https://trandinhsu.wordpress.com/2016/04/29/may-ki-niem-voi-anh-nguyen-van-hoan-va-chi-dang-thanh-le/>.

⁽³⁾ Bảo Ninh, *Một kỷ niệm với GS Đặng Thanh Lê*. Nguồn: <http://honvietquochoc.com.vn/bai-viet/5520-hv116-mt-k-nim-v-gio-s-ng-thanh-l.aspx>.

⁽⁴⁾ Phan Trọng Luận, *Giáo Sư Đặng Thanh Lê - Một trí thức tiêu biểu*, Sự kiện/Tintonghiep/ 260/news/394/ChandungnhagiaotieubieuGIAOSUDANGTH-ANHLEMOOTNUTRITHUCTIEUBIEU.aspx.